

BOD PÉTER ÁKOS

Az euró átvétele nem pénzügyi, hanem nemzetstratégiai döntés

Amint Neményi Judit és Oblath Gábor tanulmánya sokoldalúan bemutatja, a magyar gazdaság csak félig áll készen a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszába való belépésre. Hozzátehetjük: a gazdaságpolitikai környezet még annyira sem. Mindez annak ellenére van így, hogy a Magyar Nemzeti Bank és számos kutatóintézet makrogazdasági számításai már az Európai Unióba való belépésünk idején kimutatták az euróátvétel növekedést gyorsító hatását. A növekedési és utolérési célokat erősen preferáló magyar politika számára tehát logikus lett volna a korai euróátvétel megkísérlése. Ez a hipotetikus növekedési többlet azonban nem fejtett ki kellő ösztönzést az egymást követő kormányok tényleges gazdaságpolitikai vonalvezetésére, mint ahogy a nemzeti valuta fennmaradása miatti növekedési hátrány sem vált stratégiaformáló témává. Az euróátvétel másodlagos jelentőségű ügy maradt gazdaságpolitikai diskurzusainkban.

Az uniós csatlakozás óta eltelt időben rengeteg változás következett be mind a reálgazdasági viszonyainkban, mind pedig a makrogazdasági környezetben, de a magyar euró ügyében érdemben nem állt elő új helyzet. Így egy társadalmi költség-haszon-elemzés most sem hozhat jelentősen más eredményeket, mint 2004-ben. A közös európai valuta előnyeinek és hátrányainak metrikája azonban megváltozott 2008-at követően. Amint a szerzők is jól láttatják, az európai pénzügyi fejlemények, különösen a peremhelyzetű euróövezeti tagok gazdasági egyensúlytalanságai új megvilágításba helyeztek néhány korábban is ismert, de talán mértékében alábecsült kockázati tényezőt. Emiatt akkor is újragondolandó lenne az egyébként kötelező valutaáttérés időzítése, ha magáról az euró átvételéhez kötődő előnyökről és hátrányokról, valamint az áttérési költségekről egyértelmű álláspontja lenne az országnak.

A tanulmány nemzetközi kitekintése azonban abban erősít meg minket, hogy nem a különféle euróátvételi tesztek és nemzetgazdasági számítások determinálják a döntést. Néhány tagország kormánya és társadalma vállalta a közös európai valutára való áttérést, annak minden gazdasági és társadalmi költségével együtt, míg más országok félretették a nemzeti valuta gyors feladásának ügyét, de aligha az euróérettségi mutatóik és tesztjeik hatására, inkább egyéb szempontjaik miatt. Az

ilyen nagy horderejű és összetett hatásokkal járó ügyekben általában nem a nemzetgazdasági költség–haszon–számítások döntenek.

A mi esetünkben sem arról van szó, hogy 2004 után nem lett volna eléggé meggyőző az euró melletti közgazdasági érvelés, vagy hogy a lehetséges belépési tesztek és kapcsolódó nemzetgazdasági számítások nem hoztak volna kellően robusztus eredményeket. A magyar közélet és a magyar politikai osztály számára egyszerűen nem vált megkerülhetetlen kérdéssé, sürgősen megoldandó üggyé az euró dolga. Máshol azonban, így az eleve kötött árfolyamrendszert választó „fiatal” balti országokban, valamint Szlovéniában, Szlovákiában a társadalom meghatározó rétegei, az üzleti élet szereplői és a politikai erők nem akarták és nem is tudták kikerülni a döntést. A mielőbbi áttérés mellett kötelezték el magukat; onnantól kezdve a maastrichti mutatóknak való megfelelés mértékétől függött a tényleges belépési (és befogadási) dátum.

Mivel Magyarországon nem vált kiemelt üggyé a belépési teszt teljesítése a csatlakozás körül és azt követően, eleve elmúlt az az időszak, amikor egyáltalán gyors euróbevezetésről beszélhetnénk. Így elvileg felkészültebb állapotban vezethetnénk be a közös valutát. Sajnos – amint azt a tanulmány bemutatja – a tartós siker esélyeit növelő mutatóink nem sokat javultak az eltelt időben, sőt néhány vonatkozásban a 2005–2010-es időszakban kezdtünk eltávolodni az uniós többségtől. Ám ami az ügy szempontjából még lényegesebb: fokozatosan elsorvadt a belépést szorgalmazó – addig sem erős – politikai szándék. Ezért most nem az a valódi kérdés, vajon az optimális valutaövezet kritériumainak vagy egyéb elfogadott szakmai ismérvszernek mikor és miképpen tesz (tenne) eleget a magyar gazdaság. Különböző forgatókönyvekkel levezethető, hogy elvileg mikor felelnék meg a maastrichti kritériumoknak (ha azok időközben nem változnak); de az igazi kérdés az, hogy kívánják-e vagy sem az eurócsatlakozást az ügyben érintett legfőbb szereplők.

Ehhez tisztábban kellene látni, hogy eddig miért nem alakult ki elegendően nagy társadalmi koalíció a közös európai valuta átvétele mellett, és vajon várható-e az eddigi fékező erők meggyengülése. A tanulmány a döntéshozatal nem gazdasági szempontjait csupán érinti, és okkal: bevonásuk erősen hipotetikussá tenné az elemzést. Ezekről a szempontokról és körülményekről mégsem szabad elfeledkezni, hiszen pontosan az artikulált érdekek teszik életszerűvé a különféle makropálya-forgatókönyveket.

A tanulmányban felidézett nemzetközi esetekből az világlik ki, hogy a legújabb kori államépítésre vállalkozó nemzetek (amelyek egyben kisméretű és igen nyitott gazdaságok) eleve nem rendezkedtek be tartósan önálló nemzeti monetáris politikákra, saját fizetőeszköz távlatos használatára, inkább támaszkodni kívántak a rögzített árfolyamrendszerből nyerhető importált pénzügyi hitelességre. Az új államok szempontjai felől nézve értelmes döntés volt, hogy erőfeszítéseik nem a saját pénzügyi hitelesség megszerzésére, hanem a minél gyorsabb és szervezettebb monetáris integrációra irányultak. Magyarország (valamint a csehek, lengyelek) esete viszont más, mind az euró mint politikai szimbólum jelentősége, mind az egymást váltó árfolyamrendszerek dolgában. A késedelmes és húzódozó három ország számára többféle megoldás és külső minta létezik, lásd például a svéd esetet (miközben persze a briteké nem lehet példa Magyarország számára).

A kimaradásnak és az abból következő kockázatnak, költségeknek ismeretében fel kell tenni egy nyilvánvaló kérdést: vajon Magyarországon (és a többi késedelmes tagországban) az üzleti élet szereplői és a közös valuta átvételében érdekelt döntéshozók miért nem fejtették ki nagyobb erőfeszítést euróügyben a nagyközönség és a politikai osztály meggyőzésére.

A válaszhoz látnunk kell, hogy az extrém módon nyitott magyar gazdaságban nem egy, hanem több „üzleti világ” él egymás mellett. A tőkeerőt és termelékenységet tekintve vezető szektor (a külföldi tulajdonú nagyvállalatok köre) hasznosnak és indokoltnak tartaná ugyan az euróra való áttérést, de kétirányú külkereskedelmi kitétsége miatt bizonyos természetes valutafedezettséget élvez. Továbbá az ilyen cégek zöme hozzáfér a megfizethető árfolyam-fedezeti technikákhoz. Ez a vállalati kör nem folyt bele különösebben az eurócsatlakozásról folytatott korábbi eszmecserékbe; helyi vezető képviselői eleinte biztosra vették a korai magyar csatlakozást, majd pedig a sokféle gazdaságpolitikai kanyargás láttán egyéni védelmi megoldásokat alakítottak ki. Az érintett nagyvállalatok egyébként sem képesek vagy hajlandók jelentős szellemi erőt és pénzt fektetni a vendéglátó ország közgondolkodásának befolyásolására.

A magyar üzleti élet másik nagy csoportját a hazai központú és tulajdonú cégek sokasága alkotja. A szétterjedt érdek-képviselési rendszer következtében ezek sem fejtenek ki erőteljes hatást a gazdaságpolitikára, a társadalmi véleményt formáló folyamatokra. A magyar tulajdonú vállalatok csoportjának az euróövezethez és egyéb uniós intézményhez való viszonyulása egyébként is ambivalensnek tekinthető.

A mikrovállalkozások és a háztartások helyzete óriási változatosságot mutat; következképpen az érdekek is szóródnak. Ami az euróátvételt illeti, azt – groteszk módon – a magyar lakosság és a kis- és középvállalati szektor egy része spontán módon meg is valósította, lásd a devizaadósság gyors növekedését. Ezt a folyamatot a tanulmány alapvetően mint a magyar gazdaság külső sérülékenységének fő forrását említi, de van ennek az ügynek egy másik olvasata is: az egyéni kalkulációk szintjén a magyar gazdaság szereplői, ideértve az állam adósságkezelőit is, már nagymértékben áttértek euróra (meg svájci frankra), csak éppen „hivatalosan” nem sikerült ez, és persze nem is sikerülhetett. A tanulmány azon megállapításával, miszerint „[a]míg a pénzügyi válság kitörésekor (2008–2009-ben) »csak« a magánszektor devizahitelei jelentették a sérülékenység fő forrását, addig 2010–2011-ben már az államadósságon belül is körülbelül 50 százalékra nőtt a devizában denominált állomány” (575. o.), lehetne vitatkozni, hiszen a külső államadósság 2008 utáni megnövekedésének fő tényezője az EU/IMF-hitelfelvétel, ami viszont a nettó államadósságot nem növeli akkor, ha a lehívott összeg a nemzetközi devizatartalékba került. A szóban forgó hitelfelvételt pontosan az ország teljes külső kitétsége miatti kockázatosság mérséklésének szándéka mozgatta. Az mindenképpen tény, hogy valamennyi gazdasági szektor erősen „euroizálódott”. Mivel a folyamatot visszafordítani nem lehet, ez a körülmény is erősíti a hivatalos euróátvétel melletti érveket.

Végül egy megjegyzés a tanulmány záró gondolataihoz, amelyek szerint: „[C]sak akkor szabad az euróövezetbe belépni, amikor magától a csatlakozástól a gazdaságpolitika már nem remél hitelességi előnyöket. ... Csak akkor szabad a saját valu-

tát – és ezzel a valutaárfolyam változásának lehetőségét/eszközét – feladni, ha már létrejöttek és stabilan működnek azok az intézmények és mechanizmusok, amelyek – különösen a bérek és a hitelezés alakulását tekintve – képesek megelőzni az árfolyamváltozás nélkül szinte kezelhetetlen makrogazdasági egyensúlyhiány kialakulását.” (579. o.) Nos, ez a megállapítás teljes mértékben igaz, és fontos is kimondani, amikor hitelüket vesztett kormányok azzal a kísértéssel szembesülnek, hogy egy eurócsatlakozási dátum kimondásával pótlólagos bizalmi tőkére tehetnek szert. Ilyen taktikázást korábban érezni lehetett, mint ahogy hasonló taktikai megfontolások állhattak később az IMF-tárgyalások megkezdésnek bejelentése mögött. A közös európai valutáról való döntés nagy horderejű ügy, érinti a nemzeti szuverenitást, valamint az egész gazdaságpolitikai irányvonalat, ezért csak társadalmi támogatottság és tartós kormányzati elkötelezettség fennállása esetén hozható meg, sőt hozható szóba egyáltalán.

Ugyanakkor a záró következtetés nem szól arról, hogy miként alakulhatnak ki „maguktól” azok az intézmények és mechanizmusok, amelyeknek megléte a sikeres eurócsatlakozás előfeltételének tekinthető. Meg is lehet fordítani ezért a zárótételt: feszes csatlakozási pálya melletti politikai elkötelezettség esetén a költségvetési, bér- és árpolitikai, valamint hitelezési folyamatok nagyobb valószínűséggel kerülnek kiszámítható, stabil és intézményesült keretek közé, mint a kényszerűségből vagy szándékoltan megmaradó nemzeti valuta fennmaradása esetén. Ám mindez mai viszonyaink közepette erősen teoretikus kérdés, hiszen ilyen politikai és társadalmi elkötelezettségnek a jelei sem láthatók. Még az is megeshet, hogy majd csak akkor alakul ki ilyen, ha valutaválság tudatosítja a kellő fundamentumok nélkül működtetett nemzeti valutarendszerekből adódó kockázatokat.